

Különböző új-szövetségi felfogások Jézusról.¹

Általános az a felfogás — s minden nagyobb dogmatika-theologiai műben is kifejezést nyer — hogy minden új-szövetségi író általánosságban ugyanazon véleményben van a názárethi Jézus jellemét és működését illetőleg. Igaz ugyan, hogy az evangéliumok és apostoli levelek egyes kifejezései némi tekintetben különböznek egymástól, de el kell ismernünk, hogy e különböző kifejezések abból az egyszerű okból származnak, hogy mindenik író más szempontból tekintett Jézusra s így magyarázható meg, hogy egyik-másik kissé különböző képet nyert a nagy mesterről. Azonban, bár a Jézusról való apostoli felfogásokban van különbség, — mert egyik jellemének valamely oldalát tisztábban fogta fel, a másik pedig mélyebb vizsgálat alapján új vonást is látott benne — mégis azt mondhatjuk, hogy ezek nem elválasztó és ellentétes fogalmak a Messiás természetét és működését tekintve, hanem ugyanazon központi és magasztos lényről alkotott összhangzó képek.

Meggyőződésünk szerint tehát azok a felfogások, melyeket az új-szövetség előnkbe tár, nem különböznek lényegesen egymástól, hanem inkább sokféle, de egyformán összhangzó benyomások ugyanazon lényről. Az új-szövetségi íróknak érdeme, hogy nem kettőztetik, hanem inkább kiegészítik egymást úgyannyira, hogy mindent egybevéve, Jézusról egy teljes és kielégítő képet alkotnak.

A Jézusról való különböző új-szövetségi felfogások vizsgálása közben nem hagyhatjuk figyelmen kívül az orthodox álláspontot, s a modern gondolkozást.

Amannak föltevése az, hogy az első száz év kezdetleges kereszténysége tökéletes és összhangzó volt, — a pártoktól és szakadároktól különválva, egy véleményben és szellemben voltak.

¹ Joseph H. Crooker : „Different new testament views of Jesus“ London.

Az orthodoxia megtanít arra is, hogy a Jézusról létrejött korai felfogásokat, melyeket eleitől fogva róla alkottak, nemesak mint a proféták által régen megjósolt Messiásról alkották, hanem mint megtestesült Logosról, az Istenség második személyéről is, a ki eltűrte az Égnek haragját a kereszten s így az a bűnös ember, a ki benne hisz, elkerülheti bűneinek büntetését és részesülhet az ő Urának végtelen dicsőségében. A hívők között az orthodox felfogás szerint akkor nem volt véleménykülönbség és hitbéli bizonytalanság Jézusnak absolut istenségét és váltság munkáját tekintve. Működésének kezdetén, Péternek és Máténak elhívásától egészen ama pillanatig, midőn az új-szövetségnek utolsó betűje is le volt írva, minden tanítvány hitt Jézusban, mint Istenben s úgy beszélt róla, mint Istenről, imáolta őt mint Istent. Ilyen az orthodoxia magatartása, a mely jó alapra kell legyen rakva, mert különben a traditionalis theológiának egész építménye reménytelen rommá omlik össze. De egy pillanatra se gondoljuk, hogy a dogmának e romja érintené az élő kegyességnek öröklött alapját. A Jézusról alkotott ily dogmáknak hanyatlása Jézusnak ismét való felfedezését jelenti és evangéliumának visszaállítását a tekintély jogos helyére.

A hitnek egysége és tisztasága, a természetfölötti befolyásnak eredménye folytatódott és vita tárgyát képezte az apostoli korban; és ez s csupán ez van kifejezve az új-szövetségi iratokban. Ez nem volt addig, míg a kereszténység a második százban össze nem vegyült a pogánysággal, mi a szakadárokat szülte s ennek volt következése az, hogy Jézusról hamis felfogások jöttek létre, mint emberről vagy teremtett lényről. Azonban a rationalis ész előtt megfoghatatlannak látszik az, hogy a kereszténység ha csakugyan természetfölötti rendszer, hogyan indulhatott oly hamar romlásnak a pogánysággal való érintkezés által? Ha esodás felügyelet alatt volt, miként lehetett, hogy a tévedés oly hamar összevegyülhetett a tiszta hittel, ártalmas szakadárokat idézve elő.

Az orthodoxia föltevéseivel szembe fogjuk állítani a modern történelmi tudomány követelményeit. A modern gondolkozásra az emberi történelem minden korszaka mutat mozzanatot bizonyos irányban. Semmi sincs teljesen megállapodva, hanem minden folyamatban van. Semmi sincs megkötve, minden változik. A dogma ma esalatkozhatatlannak látszhatik s holnap

már elavult. Bármily merev legyen is egy törvénykönyv, szellemes magyarázással mindig hozzá illeszthető az új állapotokhoz.

Ez a fejlődési mozzanat bizonyos tekintetben az emberi dolgoknak és véleményeknek törvénye, melyet a történelmi tudomány is fejteget. És a modern ész nemcsak fejlődési mozzanatot lát mindenfelé, hanem bizonyos rendet is minden történelmi fejlődésben. Határozott oka van minden változásnak. Aztán meg ama történelmi erők, melyek kifejezésre jutnak a dolgokban és véleményekben, inkább emberiek és természetesek, mint gépiesek és természetfelettek. A modern történelmi tudománynak követelménye tehát röviden ez: mozgás, fejlődés mindenfelé, de mindig a helyes és megtörhetlen törvény irányában, a szerint, a mint az erőknek hatása benne van az emberben és természetben.

Világos tehát, hogyha a történelmi tudomány eredeti elvét alkalmazza a kezdetleges kereszténységre, át kell vizsgálnunk az egyház eredetének minden régi alakját. Ha e módszer szerint tanulmányozzuk azt a kort, akkor remélhetjük, hogy találunk benső viszonyt a kereszténység fejlődése és annak történelmi előzményei között; találunk oly fejlődést a Jézus szerinti hitben, a mely vonatkoztatható természeti okokra; és magában a kereszténységben sem találunk semmi más tüneményt, csak a mit készséggel elfogadhatunk az emberi természet lehetőségein belől. Ez az az út, a melyen szemlélnünk kell a kezdetleges kereszténységet, hogyha az emberi történelem egy részének tekintjük azt. Azonban a traditionalis theologia azt tanította, hogy a kereszténység fejlődési mozzanatára úgy tekintünk, mint egy az égből származó rendszerre, mint a magasságból lefutó meteorra, — mely eredetében és mivoltában természetfölötti, eleitől fogva tökéletes és eltitkolt az emberi állapotokra nézve; úgy tekintjük azt, mint tökéletes hitet, mely összhangzó kifejezéssel van kijelentve az új-szövetségben és a történelem folyamán esodálatos befolyással vonul keresztül, mely az összes emberi erők körén kívül áll.

E pontnak végeredményében valóban nagy jelentősége van, mert az magában foglalja az emberi haladást munkáló összes eszméinket és gondolkodásunk összes utait, melyek az emberi életre vonatkoznak. A kérdés röviden ez: alkalmazzuk-e a történelmi módszert a kereszténység előállítására, vagy pedig egy

kivételes rendszerrel tegyünk kísérletet, melyben az emberi cselekedetnek és véleménynek törvényei hatást nem gyakorolnak?

A kérdésnek első részére helyezve a fősulyt, azt akarjuk megvizsgálni, hogy vajjon a Jézus működésének kezdetétől fogva az új-szövetség utolsó iratának keletkezéséig a Jézus természetét és küldetését illetőleg minden tanítvány ugyanazon véleményben volt-e?

Ha igen, akkor az a föltevés nyer megerősítést, hogy itt a történelmi törvény határain kívül egy természetfölötti hatalommal van dolgunk. Azonban, ha a Jézusról alkotott felfogásuk különböző; ha az új-szövetségi írók Jézusról csak bizonyos határok közt beszélnek, melyek többé-kevésbé ellentmondók is; és ha a különböző leírások olyanok, hogy azokat mint ugyanazon lényről alkotott teljesen hű képeket nem tudjuk elfogadni, — akkor ama jellemző vonásokat találjuk föl bennök, melyek arra kényszerítenek, hogy a kezdetleges kereszténységet az emberi történelem egy részének tekintsük, a mely más emberi eseményektől természetfölötti képek, vagy elemek által nincs elválasztva.

S ha egyes új-szövetségi írók lényegesen különböző fölfogásokat alkottak Jézusról, melyek a történelmi befolyástól külön állottak, — akkor nem tekinthetjük a kezdetleges kereszténységet tökéletes és összhangzó rendszernek, és nem tekinthetjük az új-szövetséget valamely hit csalhatatlan leírásának; hanem igenis a kereszténység fejlődését tisztán történeti ténynek kell tekintenünk, és az új-szövetséget a szétágazó vallásos irányzatok becses, de tökéletlen okmányának, a mely — bár nagyon értékes — de lényegesen emberi. Annak eldöntését illetőleg pedig, hogy e lehetőségek közül melyik igaz, legyen szabad éppen az itt következőkre utalnunk.

*

Jóllehet a 3 első evangélium (melyeket közönségesen synoptikusoknak neveznek), az új-szövetségnek nem legrégebbi iratai, mégis ezek jegyzik föl azokat a hagyományokat, melyek magukban foglalják a Jézusról alkotott legkorábbi hitet. Gondos analysis alapján látható, hogy ez evangéliumok Jézusról való előadásaikban nem teljesen összhangzók s azt sem lehet mondani, hogy mindjárt a keresztrefeszítés utáni években élt tanítványoknak határozott gondolkozásmódját adnák; de tagadhatatlan, hogy a tényekre nézve általános megegyezést foglalnak

magukban s azt fejtegetik, a mit a kezdetleges és eredeti hit hozott létre a Mester halála után — a 80 v. 100-ig tartó időszakban. Ez evangéliumokról Martineau megjegyzi: „Vegyes anyagi részekből vannak összetéve, melyek 3 vagy 4 nemzedéken halmozódtak föl s vajmi kevés a hiteles adat bennök; nem is igen mutatnak egyebet történetellenes halmozódásukon kívül. Ezeknek ellenére kétségtelen mégis, hogy az eredeti igazságnak igaz gyöngye található azokban“.¹ Nincs bizonyosságunk arra nézve, hogy a 3 első evangélium szemtanuk által iratott volna egy időben, sőt az a meggyőződésünk, hogy az jelenlegi alakjába az egymásután következő kiadók kezében lassaként fejlődött.

Ezekben az evangéliumokban Jézus egyszerűen csak zsidó Messiásnak van rajzolva s mint nemes és magasztos ember, mint tisztán emberi lény áll előttünk, a ki a messiásságra sokkal inkább saját ereje, hatalma által emelkedett, mint különös természet, vagy különleges rendelkezés által. Növekedése éppen olyan volt, mint más gyermekeké: „A kis gyermek pedig növekszik és erősödik vala lélekben . . . és Jézus pedig gyarapodik vala a bölcsességben, testének állapotjában, és Isten s emberek előtt való kedvességben“,² azaz ő megtudta nyerni Istennek tetszését is, nem különös módon, hanem nemes törekvései által. A maga munkakörében éppen úgy fáradozott, mint bárki más; hisz mikor beszélni kezdett, az emberek így szólottak: avagy nem ez-e amaz ácsmester, Máriának fia, Jakabnak, Jósónak, Judásnak és Simonnak atyafia?³ Szomszédai által tett nyilatkozat mutatja, hogy ők semmit sem tudtak csodás születése történetéről, mert ők egyenlőnek tartották Jézust anyjának többi gyermekeivel.

Az evangéliumokban olvassuk, hogy Jézus is éppen úgy éhezett, mint más emberek és kellett táplálkoznia, hogy életét fentartsa: „Reggel pedig a városba betérvén, megéhezék“.⁴ A tudományban nem mutatott nagy jártasságot; egy alkalommal a terméketlen fáról akart gyümölcsöt szedni. Azokat a kísérleteket, melyek az ilyen eseteket a Jézus istenségének föltevés-

¹ Dr. Martineau: Tekintély helye a vallásban.

² Luk. II. 40. 52.

³ Márk VI. 3.

⁴ Máthé XXI. 18. IV. 2.

seivel összeegyeztetni akarták, a következetlen dogmatizmus sok különösség közé juttatta. Egy más alkalommal, midőn a világ végéről szólott, megvallotta, hogy annak órája ismeretlen előtte.¹ Búslakodott és sirt, mint akármelyik ember.² Jézus a leg-szenvedélyesebb módon fejezte ki emberségének tudatát és szegénységét ezekben a szavakban: „A rókáknak barlangjok vagyon, az égi madaraknak fészkek; de az ember fiának nincsen fejét holott lehajtsa“.³ Az a kérdés, hogy igazságot szö-lött-e itt Jézus? Bizonyára nem, ha Isten lett volna!

Jézus úgy van feltüntetve ez evangéliumokban, mint a ki magát nem „Isten fiának“, hanem „ember fiának“ tekinti⁴ s ez oly kifejezés, mely semmi isteni rangot, vagy emberfeletti eredetet nem foglalt magában. Názárethet vallotta hazájának, a mi kizárja azt a felfogást, hogy égi lénynek gondolta volna magát,⁵ megalázta magát, mint nemének legvallásosabbja,⁶ köte-lezve érezte magát, hogy imádja Istent mint általában az min-den embernek kötelessége,⁷ úgy beszélt Istenről, mint Atyáról, ugyanazon értelemben, hogy ő minden embernek Atyja— így szólván „Atyám“,⁸ visszautasította ama megszólítást, mely isteni tiszteletét magában foglalhatta volna, eme szavaival: „Miért mondasz engem jónak? Nincsen jó több, hanem csak egy, t. i. az Isten,⁹ és ő is imádkozott Istenhez az erőért és gond-viselésért éppen úgy, mint más vallásos emberek. Általános meggyőződés szerint Jézus magára alkalmazta a szentírásnak ama szavait, mivelhogy embernek érezte magát és semmi töb- nek: „Meg vagyon írva, hogy az ember nemesak kenyérrel él; hanem Istennek minden igéjével.“¹⁰ Mint az újabb kornak egyik legtudományosabb és legkegyesebb írója mondta: „Soha

¹ Márk XIII. 32.

² Márk VIII. 12, Luk. XIX. 41.

³ Máthé VIII. 20.

⁴ Ez utóbbi kifejezés különben nem egyéb, mint egy ó-szövetségi szó-lásmód, mely többször van alkalmazva Ezekielre, mint az evangéliumokban Jézusra.

⁵ Luk. IV. 23. 24.

⁶ Luk. IX. 18.

⁷ Máthé IV. 10.

⁸ Máthé X. 32. XII. 50. Luk. X. 21.

⁹ Márk X. 18.

¹⁰ Luk. IV. 4.

sem kérkedett Istennel való egyformaságával, sem pedig isteni eredetével; ő sohasem kívánja az imádást a maga számára, hanem mindig csak Isten számára; más emberekkel együtt Istennek mindenhatósága, bölcsesége és jósága alá helyezi magát, megengedvén mindeme pontokban saját emberi voltának meghatározását, így piritván rá előérzése által a későbbi százévek magasztaló, istenítő kifejezésére.¹ Ha visszapillantást vetünk, látjuk, hogy mennyire idegen az egyszerű evangéliumi történet előtt a személyes hizelgés nyelve; míg ha megkísértjük a kérdéseket személyes megfigyelés által egyeztetni össze azzal a képpel, melyet mi alkotunk a kicsiny Názáretiről, a nagy különbség tűnik föl előttünk.

Jézus jellemének tehát igazi jósága és szeretetteljessége amaz egyszerűségben és alázatosságban van, melyet mint ember mutat: Isten iránti bizalmában és tiszteletében. De ha Istenségnek állítjuk őt, akkor mindez csupán mutatás és ürügy lesz; mert a mi fönségesnek látszik benne, mint emberben, csupán szemfényvesztő lesz benne, mint Istenben. Ha Isten lett volna, hogyan imádhatta volna Istent? Van értelem, érdekesség és ihlet megkísértésében, önszentelésében és rokonszenvében, ha ő emberi „mint mi vagyunk“, de ha abszolút istenség, minden cselekedete kötött és értelmetlen lenne. Hogyan kísérthette volna meg az Ég királyát a sátán, hisz ez annak volt a teremtménye? A valóság az, hogy Jézus jelleme leköti érdeklődésünket és megihletti szívünket, de csak annyiban, a mennyiben tisztán emberi szempontból tekintjük.

Csupán a tiszta emberséget találjuk a 3 első evangéliumban, ha mellőzzük — a mint a mai korban minden tudós szerint tennünk kell — a legendaszerű vonatkozásokat, melyek születése és halála körül annyira felhalmozódtak. Ezekben nincs egyetlen állítás se az ő istenségéről. Jézus nem hozta soha még hasonlatosságba sem magát Istennel, a mint amaz iratokban is olvashatjuk, hanem mindig a korabeli nép által használt szólásmódot alkalmazta Istenre. A vallás lényegéről mondott igen világos nyilatkozatában — szeretni Istent és szeretni az embereket — magát mellőzve az istenségről úgy beszélt, a mint bármely zsidó felebarátja megtehetné volna. És a farizeusokhoz intézett

¹ Keim: Jesus of Nazara.

szavaiban nem kárhoztatta őket, a miért elmulasztották hinni és tanítani az ő istenségét, — érdemes följegyezni, hogy e panaszt sohasem tette senkivel szemben — hanem így szólott: „Jaj nektek farizeusok, kik megdézsmáljátok a mentát, ruhát és mindenféle paréjt, ha hátrahagyjátok az ítéletet és az isteni szeretetet“.¹ Olvassuk csak a hegyen tartott beszédét. Azt mondja: legyetek tökéletesek, mint Isten, *nem mint én*; keressétek Istennek országát, *ne az enyémet*; imádkozzatok Istenhez, *ne hozzám*; szeressétek ellenségeiteket, mint Istent, *nem mint engem*; engedelmesskedjete Isten törvényének, *ne az enyémmnek*. Egy elme sem tehetett volna tisztább és élesebb megkülönböztetést önmaga és Isten között, mint az evangélium szavai, melyek, mindenhol úgy mutatják be Jézust, mint a veleszületett igazság és az emberi lélek ronthatatlan tiszteletének egyszerű szószólóját.

Ezek a följegyzések világosan mutatják, hogy az a benyomás, melyet ama gyülekezetre tett, melyben működött, tökéletesen megfelelt emberi lényének, bármily szokatlanok az ő tehetségei és nagy a lelkesedés, melyet fölkellett. Közeli szomszédai még emberi nagyságát sem méltányolták eléggé, annál kevésbé gondolták őt éginek; míg családjának tagjai megkísérelték egy alkalommal rábírni, hogy menjen velük haza, mert azt gondolták, „hogy eszétől eltávozott“.² Tanítványai a legbarátibb szeretettel vonzódtak hozzá, Péter pedig kész volt megfeddeni is őt, ha szavaiban valamit helytelennek látott. Semmi jel sincs arra, hogy barátai rettegő tisztelettel és félelemmel viseltettek volna iránta, hisz bizonyára megmondották volna később, ha emberfölötti lénynek nézték volna. A vele való szövetkezésüknek igazi jósága és varázsa a tiszta és egyszerű emberségben rejlik. Az is meg van írva, tanítványai mutogatták neki a templom épületeit,³ mint akármely embernek. Mily visszás dolog hát föltételezni, hogy Istennek gondolták őt!

S mi több, ellenségei úgy bántak Jézussal, mint emberi lényvel és ármánykodtak ellene, nem mint istenség, hanem mint ember ellen.⁴ Ha Istennek nevezte volna magát, bizonyosan meg volna említve valahol, de még ezézés sincs sehhol rá.

¹ Luk XI. 42.

² Márk III. 21.

³ Máthé XXIV. 1.

⁴ Máthé XXI. 46.

Ez az igény oly sértésre szolgálhatott okot s a kegyes Jézussal szemben oly bünténynek tünt volna fel, mit elienségei azonnal felhasználtak volna ellene; de — a mint meg van írva — ellenségeinek, hogy meglehetősen vádat nyerjenek ellene, kelepezét kellett állítaniok; és végre midőn találtak embereket, a kik bizonyítsák, hogy a templom ellen beszélt,¹ — bár ez sokkal enyhébb vád, mint az, hogy Istennek mondja magát — az evangéliumi írók ezeket az embereket egész nyíltan hamis tanuknak mondják. Bizonyára senki sem igyekezett rábirni vagy megvesztegetni ez embereket, hogy enyhébb vádat mondjanak rá annál, hogy ő nyíltan Istennek mondotta magát, ha valóban úgy volt. Jézus Pilátus elé vitetett s emberi benyomást tett rá. Pilátus így szólt: „Hozzám hoztátok *ez embert*, mint olyant, ki a népet elfordítja, és ime, én ki előttetek megtudakozván, semmi bünt nem találtam *ez emberben*“.²

Midőn Jézus betegekét gyógyított, munkáit emberi csodáknak tekintették. Az emberek nem mondták: ez maga Isten kell legyen; hanem így szóltak: legyen dicséret Istennek, a ki ilyen hatalmat adott *az embereknek*“.³ Jézus elismerte, hogy ez a hatalma korlátolva volt, mert bevallotta, hogy semmi hatalmas munkát nem végezhetne oly helyen, a hol hiányzik a hit a nép között.⁴ Abban a történetben, mely elbeszéli, hogyan esillapította le a habokat s csendesítette el a szelet, benne van, hogy a nép *rendkívüli embernek* tartotta őt, mert azt kérdezik: „kicsoda ez?“ S ha legendának tekintjük is ezt, még akkor is tisztán látszik, hogy az író egyszerű emberi lénynek gondolta őt. Az a felelet, melyet a tanítványok adtak ama kérdésére: „Ti pedig kinek mondotok lenni engemet?“ mutatja, hogy hitük nem emelte őt az emberi határokon túl: Némelyek keresztelő Jánosnak, némelyek Ilyésnek, némelyek Jeremiásnak vagy egynek a próféták közül.“⁵ Az a kísérlet pedig, mely azonosítani akarja Jézust némely nagy emberrel, bizonyítja, hogy a nép tisztán embernek tekintette őt; és midőn Péter így szólt: „Te vagy a Messiás,“ Jézus nem mondotta többnek magát; a

¹ Máthé XXVI. 59—61.

² Luk. XXIII. 14.

³ Máthé IX. 8.

⁴ Márk VI. 4—6.

⁵ Máthé XVI. 14.

zsidók maguk sem várták a Messiást többnek, mint fenkölt lel-
kületű embernek. Ez a kifejezés: Isten fia, melyet ezek az
evangéliumok Jézusra alkalmazva használtak, emberi rang-
nál egyebet nem fejez ki. Széltében használták ez elnevezést
prófétai vagy providentialis emberre vonatkoztatva, mint a milyen
volt Ábrahám, Mózes vagy Dávid.

Nehéz eldönteni, hogy mily mértékben ruházhatta föl Jézus
magát a messiási reménnyel. Nincs módunkban megállapítani,
vajjon ő pozitíve a próféták által megjövendölt Messiásnak
mondotta-e magát, mert idevonatkozó összes szavait tanítványai
növekedő várakozásával egybevetve kell fontolóra vennünk. Nem
könnyű tehát megmondani, hogy az e tárgyra vonatkozó
beszéből mennyi származott tőle s mennyi a régi egyház mes-
siási légköréből. Oly tekintélyes rokonszenves tudós, mint Mar-
tineau, úgy fogja föl a dolgot (Tekintély helye c. művében), hogy
Jézus semmi messiási igényt nem tulajdonított magának; „hogy
a Jézus személyéről való messiási eszmekör érte jött létre s
követői ráillesztették; nem volt sajátja, hanem úgy tűnik föl
előttem, mint több csekély, de sokatmondó jelből levont észszerű
következtetés“. De még ha igényt tartott is a messiásságra, mun-
kálkodásának irányát megjelölte a tiszta emberségről mondott
eme kifejezésében: „Nem jöttem azért, hogy az igazakat hívjam
megtérésre, hanem a bűnösöket“. ¹ Semmi jelt nem találunk
az általa végzett munkában sehol arra nézve, hogy valaha túl
ment volna az emberi határokon. Az ő egyetlen feladata felfo-
gása szerint az volt, hogy az embereket bűneik megbánására
vezesse s az Isten iránti szeretetet keblökbe oltsa.

Jézus csodás születésének története, melyet a conservatív
tudósok mint legendát mellőznek is, nem kap semmi támaszt ez
evangéliumok más részeiben, sőt inkább ellenvetés észlelhető
benne; de ez a történet nem is bir jogosultságot arra, hogy az
istenség eszméjét Jézusra alkalmazza, mert ez a hit a nagy em-
berek isteni eredetére nézve közös a régi korban. Sőt inkább
ama történetben Jézust mindenki isteni gyermeknek tekinti, de
nem a mindenható Istennek. Semmi czélzás sincs pl. arra, hogy
József és Mária Egyiptomba menekülésük alkalmával úgy gon-
dolkoztak volna, hogy magát az Istent viszik karjaik között,

¹ Máthé IX. 13

hanem ellenkezőleg saját gyermeküket, a kiról azt tartották, hogy isteni célra született. S a midőn a jeruzsálemi látogatáskor anyja szigorúan megdorgálta az elkalandozásért és a városban maradásért¹ — bizonyára semmi esetre sem tette volna ezt, ha igazi Istennek, a háromság második személyének nézte volna őt. A mint Reuss „Apostoli kor“ cz. művében ez elbeszélésre vonatkozólag megjegyzi: „Az egyház minden időben gyönyörködött ez egyszerű történetben és mégis theologiai szempontból nézve talányt rejt magában az orthodox rendszert illetőleg, melyet a tudomány hiába igyekszik megoldani“.

A mi lényeges eredményt találunk tehát vizsgálódásunk alapján, az, hogy az első 3 evangélium előadása, bármily magas szempontból nézzük, nem megy tovább amaz állításnál, hogy Jézus messiás volt vagy providenciális ember; és azok a benyomások, melyeket a világra tett s melyeket az evangélisták följegyeztek, tisztán emberiek, bár az ő élete csodálatosan tiszta, szeretetre méltó és ihletett élet, a mely ma is nagy lelkesedéssel tölti el szívünket, ha annak szentségét tekintjük. Cselekedeteinek creje, igazságosan megállapítva, oly nagy, hogy néhány orthodox lelkész megengedhetőnek tartja az ilyen kifejezést: Jézus nem ért el Isteni rangot egészen *feltámadása utánig*. Ez Dr. Howard Crosby-nak figyelmet érdemlő véleménye, a ki az amerikai presbiterianus egyház legtekintélyesebb tudósainak egyike; ugyanis ő azt írja: Nincs, nem is lehet az istenségnek semmi nyoma az ő (t. i. Jézus) öntudatos életében egészen a feltámadás utánig... Egy jelenlevő, cselekvő istenség összerombolná a csesemőt s valami szörnyüséget hozna létre“.² A föltevések között ez a legfigyelemreméltóbb, de egyszersmind ez az, a mely legnagyobb mértékben nélkülözi a tudományszerűséget; és mégis ez állítás védője nincs egyedül. Egy folyton növekedő hajlandóság van az evangéliumi egyházakban: megismerni a Jézusról való ama meghatározásokat, melyek határozottabban állítják őt az emberiség sorába. A Harvard egyetemen működő Dr. Toy, a ki illetékések állítása szerint eléggé megállja helyét saját felekezete (a baptisták) között, állítja: „mint individualis ember, szükségképpen meghatározott, korlátozott értelmi

¹ Luk. II. 48.

² True Humanity of Christ.

tehetséggel és felfogással birt; azonban ezek csupán származásának és életének lehetnek sajátjai“. Mig az angol egyháznak egy kimagasló papi embere — Canon Richard T. Smith — ezt a hangot használja: „Erkölesi életre tökéletes volt, de csak minőségben, nem mennyiségben . . . Így ismerete nem tökéletes, terjedelmét és tartalmát tekintve, de tökéletes értelmi alkotás szellemileg és érzékileg a kor színvonalához képest, ha az emberiség általános föltételeit vesszük figyelembe“. Valóban figyelemre méltó álláspont!

Az egyetlen lehető kivétel e felfogásra nézve az, hogy található ez evangéliumokban néhány olyan adat, mint Máté XIV. 33 v., hol az van mondva, hogy Jézust imádták. Azonban a görög szó, mely itt imádással van fordítva, közönségesen a tisztelet kifejezésére használtatott, még pedig annak a tiszteletnek kifejezésére, melylyel az emberek iránt szoktunk viseltetni, de nem Isten iránt. Jézus állítása az ő hatalmáról, hogy megbocsátja a bűnt, mint valamely csodás gyógyítás történetének egy része jött létre, a mi kétségessé teszi, hogy vajjon birtokában vagyunk-e Jézus hiteles szavainak. De a mint ők is hitték, ezek a szavak nem foglalják magukban az istenségre való igénytartást; különben a történetekből is világosan látszik, hogy ők értelmileg nem állottak valami magasan.

Ez a kifejezés: „Teljes hatalom adatott nékem mennyen és földön“¹ a feltámadás történetében van; s már e tényből kifolyólag is bátran mellőzhetjük azt, mely úgy sem egyéb mint a legenda szépítése. Azonban a szavak magukban nem jelentenek egyenlő és örökké való rangot az Atyával egy hármas istenségben, hanem egyszerűen a hatalom megszerzését egy ember által, a ki égí származású; és e felfogással, mint Meyer mondja, Isten „absolut felsőbbisége“ nem egyeztethető össze. Baur, kinek véleménye bizonyára elég döntő súlyjal bír, ítéletét így fejezi ki: „A synoptikus evangéliumok christológiája ismeretes előttünk, de néhány elegendőnek látszó oknak alapján nem vitatható el, hogy azok a legcsekélyebb bizonyosságot nyujtsák nekünk egy tisztán emberi Messiásnak eszméjén túl. Az előrelétezés eszméje teljesen kívül esik a kép synoptikus légkörén“.²

KOVÁCS LAJOS

¹ Máthé XXVI. 18. — ² Baur: Egyháztörténelem.

Zsinatfőtanácsi gyűlés.

I. Br. P. Horváth Kálmán főgondnok megnyitó beszéde.

Méltóságos és főtisztelendő zsinati Főtanács!

Egy év multával lesz száz éve, hogy anyaszentegyházunknak Csókfalván zsinatja volt. Hosszú idő az emberek életét tekintve, de hosszú az egyház életében is. Némely család életét gyökeréből kiszakítja, vagyoni állását megváltoztatja, elszórja tagjait, eltemeti őket, vagy homályba takarja nevüket, hogy hirük sem marad, másokat fölemel, kik alant voltak. Változtak a viszonyok. Munka, igyekezet az, mely megtartja az egyént most az örökölt állásban — vagy állásba emel olyakat, kik nem voltak abban. Ezen socialis átalakulás az igazság műve. Mert bár szomorú, midőn addig tiszteletre méltó neveket látunk letűnni a közélet teréről, oly megnyugtatható és biztató a jövőre, ha olyanak léptek helyükbe, kik arra érdemesek.

Egyházunk is a letelt kilenczvenkilencz év alatt nagy átalakuláson ment át, de az rázkódtatás nélküli, természetes fejlődésnek műve. S ha bár jöttek is legyőzendő akadályok, akadtak mindig — több generation át — férfaink, kik a vezetést egymástól átvéve, mindenik ugyanazon szeretettel és áldozatkészséggel vitte előre egyházunk ügyét a siker felé, mely sötét multunk hagyományos, áldásos öröksége. Működésükkel egyházi szervezetünk autonomikus intézményeit biztosítottuk és fejlesztettük, melyeknek kezdetben csak körvonalai voltak láthatók, azokat benépesíteni, mozgó, cselekvő szervekké alakítani kellett, ily móddal megtermékenyítvén addig parlagon hevert földünket, hogy azok egyházi életünknek erősítő pillérei lehessenek.

Ezek egy részének fogantatásai, mint az unitarius egyházi törvények megalkotása, mi reánk, az újabb korra maradt és mi léptettük életbe.